

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1947 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV/BBP. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page8>
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Худенко О.О. Місце інтелектуальної власності в процесі здійснення господарської діяльності. Право і суспільство. 2014. № 4. С. 106–113.
5. Городянская Л. Интеллектуальная собственность как нематериальный объект учета на предприятии. Бухгалтерский учет и аудит. 2007. № 4. С. 41–46.
6. Гайворонський В.М. Господарське право України / Ред. В.М. Гайворонський, В.П. Жушман. Х.: Право, 2005. 368 с.
7. Цыбулев П.Н. Маркетинг интеллектуальной собственности. К.: Ин-т интел. собств. и права. 2004. 184 с.
8. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зинов В.Г., Суїн Ю. Управління інтелектуальною власністю / за ред. П.М. Цибульова: монографія. К.: «К.І.С.», 2005. 448 с.
9. Качур А.В. Щодо поняття правового режиму майнових прав інтелектуальної власності у сфері господарювання. Право та інновації. 2014. № 4 (8). С. 54–63.

УДК 349.3:368.914

ДЕРЖАВНІ АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА**STATE JOINT-STOCK COMPANY**

Рябова К.О.,
к. ю.н., доцент кафедри господарського права і процесу
*Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

Берегович Л.В.,
студентка
*Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

Царинна А.В.,
студентка
*Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

У статті здійснюється обґрунтування пропозицій щодо уточнення порядку створення та припинення державних акціонерних товариств в Україні, вказані позитивні та негативні риси державних акціонерних товариств.

Ключові слова: акціонерне товариство, підприємство, приватизація, капітал, господарські організації.

В статье осуществляется обоснование предложений об уточнении порядка создания и прекращения государственных акционерных обществ в Украине, указаны положительные и отрицательные черты государственных акционерных обществ.

Ключевые слова: акционерное общество, предпринимательство, приватизация, капитал, хозяйственные организации.

This article contains proposals for clarification of the procedure for the creation and termination of state-owned joint-stock companies in Ukraine, the positive and negative features of state-owned joint-stock companies.

Ukraine, according to the Global Competitiveness Index of the World Economic Forum 2017–2018, ranked 81st out of 140 countries. The most problematic factors that influence the conduct of business in Ukraine are determined by experts (in order of decreasing) such as: corruption, complicated access to finance, inflation, political instability, high tax rates, inefficient state bureaucracy, complexity of tax legislation, currency market regulation, frequent government change, restrictive regulation of the labor market, insufficient ability to innovate, inadequate infrastructure quality, crime and theft, poor quality of health care, lack of education poor labor ethics. All this is a vivid proof of the need to revitalize the domestic economy, systemic work by the state on stimulating the development of industry, profitability of domestic enterprises, etc.

The key role in this should be given to state enterprises, because the effectiveness of their activities directly affects economic growth and stability of the state. However, unfortunately, the legislative regulation of entrepreneurship in the public sector cannot be called quite satisfactory. The most problematic issues concern the activities of joint-stock companies, the sole founder and shareholder of which is the state (hereinafter - state-owned joint-stock companies), in particular, regarding the order of their creation and termination of activities. The foregoing points out that further scientific development of these issues are relevant and expedient.

At different times, research on social protection of workers was undertaken by such domestic and foreign scientists as: Vinar L.V., Zakharchenko AM, Selivanova I.A. However, the need to study the features of a state-owned joint-stock company remains in the prism of Ukrainian legislation, which is the purpose of this article.

Key words: joint-stock company, entrepreneurship, privatization, capital, economic organizations.

Україна згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму 2017–2018 посіла 81-те місце з-поміж 140 країн світу [1]. Найбільш проблемними факторами, що впливають на ведення бізнесу в Україні, експертами визначено (у порядку зменшення) такі: корупція, ускладнений доступ до фінансів, інфляція, політична нестабільність, високі податкові ставки, неефективна державна бюрократія, складність податкового законодавства, регулювання валютного рин-

ку, часта зміна урядів, обмежувальне регулювання ринку праці, недостатня здатність до інновацій, невідповідна якість інфраструктури, злочинність і крадіжки, низька якість охорони здоров'я, недостатня освіченість і погані етика робочої сили. Все це є яскравим доказом необхідності пожвавлення вітчизняної економіки, системної роботи з боку держави над стимулюванням розвитку промисловості, прибутковості вітчизняних підприємств тощо.

Ключову роль при цьому варто відвести саме державним підприємствам, адже ефективність їхньої діяльності безпосередньо впливає на економічне зростання та стабільність держави [3, с. 20]. Однак, на жаль, законодавче регулювання підприємництва у державному секторі не можна назвати цілком задовільним. Найбільше проблемних питань стосуються саме діяльності акціонерних товариств, єдиним засновником і акціонером яких є держава (далі – державні акціонерні компанії), зокрема щодо порядку їх створення та припинення діяльності. Вищевикладене свідчить, що подальше наукове розроблення зазначених питань є актуальним і доцільним.

У різний час дослідженням соціального захисту працівників займались такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Л.В. Винар, А.М. Захарченко, І.А. Селіванова. Проте залишається потреба дослідження особливостей державного акціонерного товариства через призму українського законодавства, що і є метою цієї статті.

Одним із видів господарських організацій, які належать до державного сектора економіки, є державне акціонерне товариство. У зв'язку з продовженням процесу корпоратизації державних унітарних підприємств кількість таких товариств має тенденцію до зростання, і вони виконують важливу роль у сучасних соціально-економічних відносинах. Однак на практиці поняття «державне акціонерне товариство» тлумачиться неоднозначно, що призводить до ускладнень при застосуванні цього поняття.

Згідно з положеннями КОПФГ (пп. 3.2.1.3 п. 3.2 розд. 3) державна акціонерна компанія (товариство) – акціонерне товариство, державна частка у статутному фонді якого перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цієї компанії [8]. При цьому державну акціонерну компанію (товариство) виділено як окрему організаційно-правову форму господарювання із присвоєнням ідентифікаційного коду <235>. Вищенаведене визначення досліджуваного поняття у КОПФГ сформульовано на основі визначення поняття «суб’єкт господарювання державного сектора економіки», яке міститься у Господарському кодексі України (ч. 2 ст. 22). Отже, з тлумачення положень КОПФГ випливає, що державними вважаються будь-які акціонерні товариства, яким властиві вказані ознаки суб’єкта господарювання державного сектора економіки. Однак на практиці ці положення КОПФГ реалізуються не завжди, і единого підходу до застосування поняття «державне акціонерне товариство» немає. Так, у найменуваннях значної кількості акціонерних товариств (у тому числі тих, 100% акцій яких належить державі), що обліковуються у реєстрі корпоративних прав держави, слово «державне» відсутнє, і вони позначаються як публічні чи приватні акціонерні товариства (або відкриті чи закриті акціонерні товариства відповідно). Поряд із цим у реєстрі обліковуються й акціонерні товариства, що іменуються державними (включаючи й ті, щодо яких держава не має контрольного пакета акцій, наприклад, Державне відкрите акціонерне товариство «Сокальське шахтоспецмонтажно-налагоджувальне підприємство», в якому державі належить 48,7561% акцій) [9]. Крім того, трапляється, що словосполучення «державне акціонерне товариство» використовується у назві акціонерних товариств, акціонером яких є не держава, а інші акціонерні товариства з державною участю. Зокрема, таким є Публічне акціонерне товариство «Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз», 100% акцій якого належать Національний акціонерний компанії «Нафтогаз України».

Відповідно до ч. 5 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» утворення АТ відбувається в такі етапи: 1) прийняття зборами засновників рішень щодо створення АТ і закрите (приватне) розміщення акцій; 2) подання заяви та усіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій у Національній комісії з цінних паперів та фондово-

го ринку; 3) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій і видача тимчасового посвідчення про реєстрацію випуску акцій; 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів; 5) укладання з Центральним депозитарієм цінних паперів договору щодо обслуговування емісії акцій; 6) закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників АТ; 7) оплата засновниками повної вартості акцій; 8) затвердження установчими зборами АТ результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження його статуту, а також прийняття інших рішень, які передбачені законом; 9) реєстрація АТ в органах державної реєстрації; 10) подання до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій; 11) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту щодо результатів закритого (приватного) розміщення акцій; 12) отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 13) видача засновникам АТ документів, які підтверджують право власності на акції. Дії, які порушують процедуру створення АТ, встановлену законодавством, є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення про відмову в реєстрації звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. У разі прийняття такого рішення Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку звертається до суду з позовом щодо ліквідації акціонерного товариства [4]. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про приватизацію державного майна», в разі перетворення державного підприємства на АТ у процесі приватизації його засновник – це державний орган приватизації, що діє у межах повноважень, які передбачені законодавством [5]. Процедура створення нового АТ (як і процес корпоратизації чи приватизації) є досить складною, оскільки виникають питання, пов’язані з випуском і державною реєстрацією випуску акцій, присвоєнням акціям міжнародного ідентифікаційного номера, встановленням відносин зі зберігачем і депозитарієм із питань обліку прав власності на цінні папери АТ тощо (ч. 5 ст. 9 Закону про АТ).

Акціонерні товариства володіють рядом переваг порівняно з іншими видами ділових організацій, що роблять їх найвідповідальнішою формою для крупного бізнесу через цілу низку причин. Перш за все, акціонерні товариства можуть мати необмежений термін існування, тоді як період дії підприємств, заснованих на індивідуальній власності або товариств з участю фізичних осіб, як правило, обмежений рамками життя їхніх засновників. Акціонерні товариства, завдяки випуску акцій, дістають більш широкі можливості в зачутенні додаткових коштів. Оскільки акції володіють доволі високою ліквідністю, їх набагато проще обернути в гроші при виході з акціонерного товариства, ніж отримати назад частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. Існують певні особливості щодо державних акціонерних товариств. Серед таких особливостей варто виокремити, насамперед, порядок управління діяльністю досліджуваної групи товариств. А саме, якщо корпоративні права держави становлять 100 відсотків у статутному капіталі акціонерного товариства, функції з управління корпоративними правами держави виконуються безпосередньо, без скликання зборів акціонерів, відповідним органом державної влади – Кабінетом Міністрів України, Фондом державного майна України чи іншим органом. При цьому, крім затвердження річних фінансових планів діяльності цих товариств, зазначені органи уповноважені також розробляти, затверджувати і здійснювати контроль за виконанням стратегічних планів їх розвитку (п. 9 ч. 1 ст. 5-1, п. 5 ч. 1 ст. 6, ч. 4 ст. 11 Закону України «Про управління об’єктами державної власності») [7]. У разі, якщо акціонерне товариство створено у процесі приватизації або корпоратизації,

у період до виконання плану приватизації (розміщення акцій) до нього не застосовуються деякі вимоги, встановлені Законом України «Про акціонерні товариства» (абз. 2 ч. 2, ч. 2 ст. 5, ст. 9, ч. 1 ст. 24, ч. 3 ст. 53, абз. 3 ч. 1 ст. 73), зокрема, щодо обрання членів наглядової ради та ревізійної комісії шляхом кумулятивного голосування (ч. 1 ст. 18 Закону України «Про приватизацію державного майна»). На відміну від інших акціонерних товариств, що належать до державного сектора економіки, правовий режим майна товариств, єдиним акціонером яких є держава, як правило, передбачає наявність обмежень стосовно розпорядження таким майном. Так, державне акціонерне товариство, утворене у процесі перетворення державного підприємства, 100% акцій якого належать державі, не має права безоплатно передавати закріплене за ним майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім випадків, передбачених законом. Відчужувати майно, що належить до основних фондів, державне акціонерне товариство має право лише за попередньою згодою органу, який здійснює управління корпоративними правами держави, і лише на конкурентних засадах, якщо інше не встановлено законом. Розпоряджатися в інший спосіб майном, що належить до основних фондів, державне акціонерне товариство має право лише у межах повноважень та у спосіб, що передбачені законом (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»).

Поряд із цим узагальнення вищеперечислених положень дає змогу уточнити й доктринальне (наукове) визначення досліджуваного поняття, що може бути корисним для подальшої теоретичної розробки різних аспектів правового статусу зазначених акціонерних товариств. Отже, визначення цього поняття можна сформулювати так: державне акціонерне товариство – це акціонерне товариство, єдиним акціонером якого є держава, через що вона має право встановлення особливого порядку управління діяльністю такого товариства, особливого правового режиму його майна та наділення цього товариства спеціальними правами та обов'язками з метою задоволення державних і суспільних потреб. Водночас треба наголосити, що розглядати державне акціонерне товариство як окремий тип акціонерного товариства чи як окрему організаційно-правову форму господарювання (як це зроблено у КОПФГ) немає підстав, адже за своєю сутністю державне акціонерне товариство не може бути протиставлене публічному або приватному акціонерному товариству, і на практиці всі акціонерні товариства, акціонером яких є держава, функціонують як публічні чи приватні [8]. Тому для упорядкування участі державних акціонерних товариств у господарському обороті та впровадження єдиних правил щодо їх найменувань доцільним є додержання підходу, коли у найменуванні слово «державне» міститься перед зазначенням типу (публічне чи приватне) та організаційно-правової форми (наприклад, державне публічне акціонерне товариство «Будівельна компанія «Укрбуд»). Перевагою такого підходу є те, що він дає змогу уникнути у найменуванні невизначеності щодо типу акціонерного товариства і водночас вказує на особливості його правового статусу, пов'язані з тим, що єдиним учасником товариства є держава. Зважаючи на це, при внесенні запропонованих вище доповнень до Закону України «Про акціонерні товариства» доцільно закріпити й відповідні спеціальні вимоги до найменувань державних акціонерних товариств. Отже, для усунення суперечливих підходів до тлумачення і застосування поняття «державне акціонерне товариство» визначення цього поняття доцільно уточнити таким чином: державне акціонерне товариство – це акціонерне товариство, єдиним акціонером якого є держава, на підставі чого вона має право встановлення особливого порядку управління діяльністю такого товариства, особливого правового режиму його майна та наділення цього товариства спеціальними правами та обов'язками з метою

задоволення державних і суспільних потреб [9]. З метою впорядкування наявної практики щодо формуловання найменувань державних акціонерних товариств можна встановити вимоги, згідно з якими таке найменування має містити слово «державне», зазначення типу (публічне чи приватне), організаційно-правової форми (акціонерне товариство) та власної назви цього товариства. Реалізація цих пропозицій потребуватиме внесення відповідних змін до Закону України «Про акціонерні товариства» і КОПФГ, та узгодження із цими змінами установчих документів вищевказаных акціонерних товариств. При цьому питання правового статусу державних акціонерних товариств мають стати предметом подальших наукових досліджень.

Вітчизняні аналітики наполягають на подальшому скороченні масштабів державного сектору за допомогою приватизації. Це стосується, насамперед, державних підприємств і господарських товариств із більш ніж 50-відсотковою часткою держави в статутних капіталах. Пропонується також перетворити частину державних підприємств на казенні та господарські товариства й розпочати системну реструктуризацію державних холдингів, державних акціонерних і національних акціонерних компаній. Оптимізація розмірів державного сектора за допомогою приватизаційних програм спрощіє є однією з найважливіших загальносвітових тенденцій. Так, упродовж 1980–1990-х рр. майже всі західні держави реалізували широкомасштабні програми приватизації [6, с. 20].

Правове регулювання створення та припинення державних акціонерних товариств, а також інші аспекти здійснення ними діяльності потребує детального перегляду та оновлення відповідно до вимог сьогодення. Загальну практику розвинених країн щодо скорочення кількості державних компаній, переведення їх до приватного сектору загалом варто застосовувати і в Україні. Однак стратегічно важливі компанії мають функціонувати за активною участю держави; відповідно, усі законодавчі неточності щодо їх утворення, провадження та припинення діяльності мають бути усунені.

Можна виокремити позитивні та негативні риси акціонерного товариства. Акціонерні товариства набули значної популярності завдяки своїм позитивним рисам. Однак цим товариствам притаманно чимало негативних рис, що зумовлює необхідність державного регулювання з метою зменшення небезпечних для суспільства проявів таких рис.

До позитивних рис належать:

- легкість створення значного за розмірами капіталу;
- обмеженість ризику акціонера розміром сплачених за акції коштів, що сприяє залученню значної кількості учасників (акціонерів) та концентрації великих капіталів;
- стабільність майнової бази АТ, оскільки на неї, як правило, не впливає вихід акціонера з АТ (це відбувається шляхом відчуження акцій іншим особам, що не веде до зменшення майнової бази товариства);
- необов'язковість персональної участі акціонерів у діяльності АТ, що полегшує участь у ньому і, відповідно, залучає нових акціонерів і їх кошти;
- можливість залучення до участі у відкритих АТ широких верств населення і, відповідно, розподілу прибутку АТ між ними;
- можливість застосування в різних сферах народного господарства (банківська, страхова, інвестиційна діяльність, промисловість, сільське господарство, транспорт тощо) та в усіх секторах економіки – державному, комунальному, приватному, а також створення змішаних АТ;
- використання форми АТ у процесі роздержавлення і приватизації;
- можливість здійснення контролю над АТ завдяки володінню контрольним пакетом акцій (для стратегічного інвестора), не витрачаючи кошти на придбання всіх акцій товариства.

До негативних рис належать:

- складність і тривалість (особливо для відкритих акціонерних товариств) створення;
- значні вимоги до мінімального розміру статутного фонду та складність зміни цього фонду;
- ігнорування інтересів меншості;
- можливість формування виконавчого органу з найманіх працівників і необов'язковість персональної участі в них акціонерів зумовлює відчуження останніх від управління АТ;
- складність управління АТ і контролю за його виконавчим органом із боку акціонерів, що викли-

каю наявністю системи органів: загальних зборів акціонерів, правління, спостережної ради, ревізійної комісії;

- можливість зловживань із боку засновників у зв'язку з легкістю акумулювання коштів;
- тяжіння до монополізму;
- можливість здійснення контролю над АТ завдяки володінню контрольним пакетом акцій, якщо такий контроль здійснюється на шкоду АТ та його акціонерам;
- значний ступінь державного регулювання діяльності товариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018. URL: <http://edclub.com.ua/analityka/posyciya-ukrayiny-vreytyngu-kraiyn-svitu-za-indexom-globalnoy-konkurentospromozhnosti-0> (дата звернення 27.04.2018 р.).
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18-22. Ст. 144.
3. Винар Л.В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2006. 20 с.
4. Даценко І. Поняття і статус підприємства державної форми власності у контексті чинного законодавства України. Право України. 2005. № 3. С. 56–59.
5. Державний сектор і функції держави у період кризи: монографія / О.Й. Пасхавер та ін. К.: Фонд Відродження, 2009. 129 с.
6. Довгань Л.П. Фінанси акціонерних товариств в умовах трансформації економіки: автореф. дис... канд. екон. наук спец. 08.04.01 / Акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2002. 20 с.
7. Захарченко А.М. Щодо визначення і застосування поняття «державне акціонерне товариство».
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.
9. Реєстр корпоративних прав держави у статутних капіталах господарських товариств станом на 20.07.2012 р. / Офіційний інформаційний сервер Фонду державного майна України. URL: http://www.sppu.gov.ua/ukr/reg_kpd.php.
10. Селіванова І.А. Проблеми правового статусу акціонерних товариств, в яких держава є акціонером. Вісник Верховного Суду України. 2009. № 9 (109). С. 44–48.

УДК 347.7-029:9

ГОСПОДАРСЬКЕ ЧИ ТОРГОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ? ІСТОРИКО-ПРАВОВІ РОЗДУМИ ПРО ТРАДИЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

TRADE OF LAW OR ECONOMIC LAW OF UKRAINE? HISTORICAL REFLECTIONS ON THE TRADITIONS OF LEGAL REGULATION OF TRADE RELATIONS IN UKRAINE

Сагайдак Ю.В.,
к.ю.н., доцент кафедри правового регулювання економіки

Юридичний інститут

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

На прикладі історичного розвитку правового регулювання інституту легалізації суб'єктів підприємницької діяльності показані давні традиції торгового права України та їх зв'язок і схожість із європейськими історико-правовими традиціями торгового права. Визначено необхідність подальшого відновлення історико-правових традицій торгового права України, що прискорить політичну та юридичну інтеграцію України до європейської спільноти.

Ключові слова: торгове право, комерційне право, господарське право, легалізація суб'єктів підприємницької діяльності, економічні права людини, історія торгового права.

На примере исторического развития правового регулирования института легализации субъектов предпринимательской деятельности показаны давние традиции торгового права Украины и их связь и сходство с европейскими историко-правовыми традициями торгового права. Определена необходимость дальнейшего восстановления историко-правовых традиций торгового права Украины, которое ускорит политическую и юридическую интеграцию Украины в европейское сообщество.

Ключевые слова: торговое право, коммерческое право, легализация субъектов предпринимательской деятельности, хозяйственное право, экономические права человека, история торгового права.

An example of the historical development of legal regulation of the institution of legalization of business entities shows the long tradition of commercial law of Ukraine and their relationship and similarity with European historical and legal traditions of commercial law. The necessity of further restoration of historical and legal traditions of commercial law of Ukraine is determined, which will accelerate political and legal integration of Ukraine into the European community.

Key words: trade law, commercial law, legal traditions, legalization of subjects of entrepreneurial activity, economic law, economic human rights, history of trade law.

Постановка проблеми. В Україні вже давно існує необхідність відновлення та закріплення правових традицій, які мали європейські витоки й існували в нашій державі до запровадження радянського режиму. Особливо важливим це відається у контексті підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка замінє Угоду

про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною від 21.03.2014 року. Ця Угода дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Спільні державно-правові традиції, які нам необхідно відновити, є невід'ємним аспектом такої інтеграції [1].